

A riporter, aki mindenkit ismert
Deczki Anna | 2007. augusztus 28. 14:19

Móricz Zsigmond riportjait, újságcikkeit olvasva az lehet a benyomásunk, hogy mindenkit ismert az országban, mindenhol voltak barátai és mindenütt várták. Nincs még egy magyar író, aki ennyit utazott volna, hogy pontos helyzetképeket és életképeket fessen a magyar valóságról, a magyar életről. Mindent személyesen akart látni, hallani, s bár rengeteget utazott, még így is elégedetlen volt, mert úgy érezte, nem láthatja, s így nem értheti a társadalom egészét.

Útjait – nemes egyszerűséggel „sirályszökdeléseknek” nevezte. Utazott, ahová csak lehetett, hogy tapasztalatait bővítse, az országról és a népről való ismereteit gazdagítsa. Nem finnyáskodott, utazott vonaton, ha kellett, nyitott teherautó platóján, lovas kocsin, de nem rettent vissza a kilométereken át tartó gyaloglástól sem. Hiszen, ahogy mondta: „gyalogolni jó”. Gyalogolni jó, mert az ember sok mindent lát, sok mindent hall, olyat is, amit esetleg nem tudna máshonnan. Móricz azt vallotta, hogy ha az újságíró meg akarja nyerni a szegény ember bizalmát, akkor mindig feltűnés nélkül kell érkezni, a hátsó kapun. Az alábbiakban ennek a páratlan szépírónak, má is példaadó újságírónak két, eddig feldolgozatlan riportját elemzem.

„Úgy gondolom, maga még megböcsüli...”

A *szegedi dudás* című **riport** Az Est hasábjain látott napvilágot 1913. január 13-án. Móricz riporteri mivoltának első korszakában született ez az **írás**. A hagyományokat, a régi szegedi világ dicsőségét, a dudászó egykori tisztességét kutatja. A tulajdonképpeni történet egyszerű, nincsenek izgalmas fordulatok, az író egyedüli célja, hogy találjon egy dudást, aki hajlandó neki játszani.

Múlt idejű elbeszéléssel kezdi a történetet, a *kint* világát írja le. Megtudjuk, hogy tél van, száraz hideg tél. Az *utca* üres, mert az emberek behúzódtak házaikba, és vidám történetekkel szórakoztatják magukat. A leírás hirtelen párbeszédbe csap át. Móricz megkérdezi, hol van a duda. Valaki szól: a valaha híres Juhász Józsi bácsi még dudál. Erre öten is elszaladnak az öregért, de az visszaüzen, hogy ő bizony nem hajlandó dudálni. Móricz erre úgy reagált: akkor ő megy el az öreghez, de valaki le akarta beszélni, hiszen ott az új idők csodaszerkezete, a gramofon, s azon is meg lehet hallgatni a dudaszót.

Az író mégiscsak útnak indult, többedmagával és egy kis borral. Móricz így festi meg szavakkal a dudás alakját: „száraz, magas, morózus ember”, aki éppen a padkán üldögélt, és a menyével egyezkedett. Ezután ismét párbeszéd következik, az egyik ismeretlen megszólal, hogy a „tekintetes úr dudát szeretne hallani”. Erre érkezik a válasz az öregtől: „Minek az?” A társaság egyik tagja előadja, hogy Móricz Pestről érkezett, és szeretné hallani, hogyan mulattak az emberek a régi, szegedi időkben. Erre viszont egykedvű választ kap: „Pestrül gyűttek a muszkák is negyvennyócba”. Bár a vénember nem éppen vendégszerető, az első pohár bor után csak ráveszi magát, és előhossa a dudáját. Móricz érzékletesen és aprólékosan festi meg a dudát, majd tekintete megakad a tetején lévő különleges fafaragáson.

Újra párbeszéd következik, Móricz érdeklődik, honnan vette a fejet. Megtudjuk: a dudás faragta körtefából. Ekkor az író felteszi a kérdést, hogy van-e még az öregnek abból a faragott fejből, mert ő bizony nagyon szeretne egyet az íróasztalára, hogy amikor ránéz, emlékezzen a szegedi világra. Kiderül, volt belőle régen, de a vén dudás már mind elajándékozta. Arról is tudósít az öreg, hogy valaha nagyon sok pénzt keresett ő azzal a dudával, a háza árát is abból

gyűjtötte össze. Ezután a derekára vette a dudát, és „sivító, kis szuszogások, fájdalmas lihegések is kezdtek kijönni belőle”. Az öreg szól, hogy kér még egy pohár bort. Koccintanak, és a vénember megszólaltatja a dudát. Móricz ismét érzékletesen írja le a hallottakat: „Nyers, vadszagú sokjajjú visogás tört ki, mintha tíz ördög bődült volna meg egyszerre.” Móricz észlelte benyomásait, tapasztalatait: „Mintha a pusztán elfogott lelkek dolgoztak, jajgattak volna a nyúzott bárányban.” S leírja, milyennek látta a duda mozgását használat közben, és az öreget, amint apró, kékes szemeivel figyeli a közönségre gyakorolt hatását. Aztán rázendít a nótára. Az író megosztja velünk eme két hangjáték összehatását, majd a társasággal folytatja. Megindul az élet a kicsi házban, a kisgyerek is tapsikol már, a felnőttek pedig táncra perdülnek. Az öreg megint bort kért, s ezúttal már a testes szomszédasszony, Vera – az öregén kívül egyedül az ő nevét tudjuk – kínálja. „Ej, Vera, te még segíthetőnél rajtam! ... ahogy az asszony a férfinépön segíteni szokott...” – mondja az öreg, mire hangos nevetés tör ki a szobában. Móricz bemutatja a vén dudás öreges, ráncos arcát, de nem titkolja el az erotikus párbeszédet sem, hűen leírja a hallottakat, hiszen ez is az élethez tartozik, ez is a valóság.

Az öreg monológja következik, előadja, hogy az öregség aztán nem jó dolog, mert akkor már csak a fiatalságát siratja az ember, és nem lehet „asszonyozni”. Aztán elmeséli, hogy amikor ő még fiatal volt, hogy meg mint járt a feleségével. Ha kaszálás közben gondolt egyet, hazaszaladt, és még bizony a kaszálás is jobban esett utána neki...

Móricz közvetíti benyomásait, tapasztalatait, pontos képet kíván nyújtani az eseményről. Az öreg újra szót ragad, és magánál is tartja egy ideig. Fájjalja, hogy miért is nem lehet harminc évvel fiatalabb, mert akkor bizony meg is házasodhatna. Aztán ezen töpreng: „...nagy baj, hogy az asszonyt próba nélkül kell venni. Lám, a csizmát is fel kell próbálni. Hát még az asszonyigát. Vagy szoros, vagy tág, vagy kicsi, vagy nagy.” Majd Verát kérdezi, hogy nem próbálnák-e ki egymást. Ismét nótára zendít, de úgy, hogy a gyermek megint elsírja magát.

Jönnek a dalok egymás után, és már a szomszédasszony is nótára gyűjt. Móricz ismét megosztja az olvasóval érzéseit, tapasztalatait, a helyzet szülte reflexióit, tudatja, hogy a hangulat megbabonázta, és csukott szemmel ülve élte át újra, hogy milyen lehetett a régi idők magyarjaként mulatni.

Újra ivás és dalolászás következett egészen estig, amíg az öreg kedve meg nem fáradt. Móricz – saját bevallása szerint – közel érezte magát az öreghez, mert a dudás benne maradt a „régieknek emlékében”. Hirtelen szólalt meg a gramofon, amire a fiatalság kacagni, tapsolni kezdett. Közben az öreg előkapta a kését a nadrágja szárából, és levágta a dudáról a bálványfejet. Atnyújtotta Móriczknak, majd hozzátette: „Úgy gondolom, maga még megböcsüli”, majd kiment a házból. Bent még szólt a zene, folytatódott a dínomdánom. Az író a kint világgával zárja a beszámolót, leírja a hőesést, mely betakarja Szegedet.

A történet nem bonyolult, a beszélő nem keres okokat, nem nyomoz, csupán a dudással szeretne találkozni. Konfliktushelyzetek sincsenek – hacsak annak nem tekintjük szegény kisgyermek sírva fakadását a visongó dudaszóra. A főszereplő az öreg dudás, Juhász Józsi bácsi és az elbeszélő, a **riporter**. A többiekről azt sem tudjuk, hogy kicsodák, kivéve a testes szomszédasszonyt, Verát. De az ő alakja is kidolgozatlan maradt, egyedül az öreget láttatja és festi meg az író, és persze a dudát. Móricz is aktív részese a történetnek, kíváncsiságát nem rejti el, érdeklődését mindig kinyilatkoztatja.

Három valóságos helyszín szerepel: az utca – a történet bevezetésében és befejezésében látjuk –, a hely, ahonnan Móricz és csapata elindulnak a dudához, valamint az öregember háza és

udvara. Azt nem tudjuk meg, összesen hányan voltak a szobában, de nyilván a történet szempontjából ez nem is fontos.

A múltból indul ki az esemény, mintegy meseként kezdi az író, majd hirtelen narrációváltás következik. Ez a váltogatás a történet végéig megmarad. A párbeszéd hangúlyos szerepet kapnak, a leíró rész kevesebb, ezzel mozgalmasságot is kifejez a szerző. Habár leginkább az öreg és Móricz beszélgetnek egymással, nem hiányolhatjuk más szereplők aktív jelenlétét, mert a történet így is kerek, egész.

A hangulati, érzelmi ábrázolások nagyon élethűek, és a hasonlatok is segítik, hogy amit olvasunk, magunk elé is tudjuk képzelni. A sok ige is fokozza a történet dinamikáját, de tudjuk, hogy minden szál a dudaszóhoz és a régi magyar világhoz vezet.

„Hol kezdődik az értelem s a meg nem értés?”

A *Milyen szép tud lenni ez a csúf világ!* című **riport** a Pesti Naplóban jelent meg 1926. május 23-án. Május közepén írta Móricz egy vidéki útjának élményeiből. Az író második nagy riporteri korszakából való ez a novellaszerű **írás**, amelyben egy kellemesen eltöltött délutánját meséli el, miközben az elmélkedése filozófiai magasságokba emelkedik. Nemcsak az ember természetéhez való viszonyát kutatja, hanem az élőlények egymás közti verbális és nonverbális kommunikációját is vizsgálja.

A történetet konkrét eseménnyel indítja: a **riporter** felült egy vonatra Pesten. Út közben öt órát kellett várakoznia egy olyan faluban, ahol még sohasem járt. A **bakter** – akiről semmit nem tudunk meg, alakja kidolgozatlan maradt – tájékoztatta Móriczot, hogy a közelben van egy „piszkos kis vendéglő”, ahol el tudja tölteni az idejét. Móricz azonban mást választott. A következő helyszínről már jelen időben beszél, a réten látott két ló alakját és mozgását festi meg, s mozgalmassá téve a történetet. Majd hirtelen kitágul a tér előttünk, részletesen leírja az elé táruló táj szépségeit, halmozza a jelzőket, a természeti képek hatására szinte megelevenedik a miliő előttünk. Ezután az író vallomást tesz: „Mostanában megint nagyon szeretem a természetet, s tágra nyílt szemmel iszom.” Ekkor kezdődik el az elmélkedés. Azt tartja a kor legszebb eredményének, hogy az emberek megszerették a természetet, és a városból kimennek a szabadba, a jó levegőre, és sétálnak, feltöltődnek. A természet szeretetét viszont a műveltséggel hozza összefüggésbe. Azt fájlatja, hogy ez is – mint annyi minden – „Nyugatról jött vissza Keletre”. Megállapítja, hogy az „Együttérzés” és a „Megértés” csakis a természetben születhet meg.

Az idősík ismét változik, múltba vált. A vadzabba fekvé írja le a gazok és virágok illatát, majd felsorolja a látott növényeket. Megállapítja, mind-mind egy-egy élet, egy-egy karakter, amelyek kiszáradásukig megannyi harcon, szenvedésen és boldogságérzeten mennek keresztül. Itt hangzik fel először a „megértés” szó. Megértve az életet, írja, rossz lenne a „merev nyugalom”, az eltespedés, ezért szükség van dinamikára. A következő megállapítását értelmezhetjük tágabban is, miszerint nem pusztán a növényvilágnak és a természetnek van szüksége aktivitásra, az embernek is: „A test statikai nyugalmat keres, azonban folyton harcol a lélek.” A lélek tehát soha meg nem nyugvó jelenség. Ezután visszatér a konkrét eseményekhez, elmondja, hogy egy órát hevert a napfényben, s ezalatt gyermeknek érezte magát, s megújulva ment be a faluba.

Jelen időben ecseteli, mit lát a településen. Leírja a házakat, a pici ablakokat, amelyek annyira aprók, hogy ki sem lehet őket nyitni. Negatív festéssel él, a házat „levegőtlen fészek”-nek

nevezi. Aztán egy közelmúltbeli történetet ékel közbe: a nagykőrösiekkel beszélgetett, s azok megsértődtek, amiért Móricz az építkezésükre azt mondta, hogy „nemzetietlen s kozmopolitáltságában embertelenül silány”. Majd kérdéseket tesz föl, nem érti, hogy miért nem készíttetnek az emberek nagyobb ablakokat a házaikra.

Az önmagával való beszélgetés közben meglát egy gyermeket, és feljajdul azon, hogy mennyi ruha van rajta. De nemcsak a gyermekén, hanem saját magán is. Saját öltözetének leírásától jut el a korabeli hölgyek viseletéig: „azok habruhák, selymek, alig valami, rövid szoknya, selyemharisnya, félcipő, rövid haj, dekoltázs: gyönyörű s ideálisan egészséges...” Majd hirtelen észhez kap, s az felszólítja az embereket, hogy menjenek a természetbe, a füvekhez és virágokhoz.

Újra múltba vált, a falu közepén meglát egy régi házat, melynek kapuja nyitva áll. Megkérdez valakit, hogy kié a ház, s meg is kapja a választ. Mint írja, ellenállhatatlan vágyat érzett, hogy belépjen a nyitott kapun. Úgy érezte, ott őt várják. Bár ilyet még sosem tett, most gyermeki szívvel vonzódott az ismeretlenbe, s egyszer csak azon vette észre magát, hogy már bent is volt. Egy szép, negyvenes nővel találkozott, bemutatkozott és elmondta neki, hogy hogyan került oda. A rövid párbeszédéből kiderül, hogy az asszony is megdöbben, hiszen bár felismerte az író, mégsem akart hinni a szemének. Móricz ezután tolmácsolja érzéseit: „Valami olyat éreztem, hogy ez az egész kis Magyarország most aztán igazán egy család.” A következő bekezdést felkiáltással kezdi. A nyelv természetén gondolkodóba esik, mert az már csak olyan, ha két ember ismeri ugyanazt a nyelvet, akkor meg tudja magát értetni a másikkal. Az értés és a meg nem értés problémáját ecseteli. A nőt az istállóba hívták, s Móricz is elkísérte. A hölgynek akkor érkezett meg az előző nap vásárolt lova. Az író szerint hamar összebarátkoztak, azonnal megértették egymást. Azon töpreng, hogy vajon milyen nyelven beszéltek egymáshoz. Majd egy sündörgő kutyáról saját, gyermekkori kutyája jut eszébe. Megsimogatta az ebet, a szemébe nézett, és úgy érezte, a két különböző lény megértette egymást. A **riporter** búcsúját az asszonytól Móricz szerint ugyancsak a megértés kísérte.

Alább útleírást olvashatunk, tekintete visszakalauzol a mezőhöz. Majd meglát egy nőt, aki háza udvarán állva, minden, az utcában elhaladó embertől megkérdezi, hová tart. Néhány rövid párbeszéd következik. Móricz ebből is következtet valamire: a helybeliek megértik egymást. Majd egy dombra lesz figyelmes, ahol kisgyerekek kislibákat őriznek. Egyikük észreveszi siető édesanyját, és utána szalad, de a nő gyorsabbra veszi az iramot, hogy a kislány ne érje utol. Miután az anya már eltűnt, és a kislány sírdogálni kezdett, az író meg akarja vigasztalni, de a gyermek megijed tőle, és elfut. Nem értették meg egymást. Az író gondolkodóba esik, majd nyugtázza, hogy a kislány nem értette meg őt, Móricz nem értette meg az anyát, aki nem értette meg a gyerekét. A gyerek pedig senkit sem értett meg. Itt teszi fel a töprengtető kérdést: „Mi ez? ... Hol kezdődik az értelem s a meg nem értés? Ezek, akik a természet ölén élnek, nem értik a Természet szavát?”

Az utolsó bekezdésben a délután szépségét dicséri. Mire beért Pestre a vonattal, esett az eső, és ő csak nézte az esernyő alatt olvasgató embereket. Nézte, megértette őket, de nem értett velük egyet. Utolsó mondata szinte oda nem illően, éles váltásként hat: „milyen szép tud azért lenni ez a csúf világ”. Ezzel keretet teremt az egész szövegnek, és levonja a végkövetkeztetést.

A **riport** a természetből indul ki, és annak mentén halad tovább is, az **írás** végéig. Móricz saját élményei, gondolatai, érzései útján jut el a megértés és a meg nem értés problémájának boncolgatásáig. A természeti képek halmozásával elénk tárul a táj csodálatos szépsége, a

megnyugvás ősi öle, ahol lehetséges az „Együttérés” és a „Megértés”. Semmilyen különös, szokatlan eseménnyel nem találkozunk, az író nem számol be izgalmas történésről, nincsenek érdekes alakok, csupán az értelem és a megértés kérdését feszegeti, sok esetben filozófiai síkra terelve gondolatait. Alakjai kidolgozatlanok, nem az emberre, hanem a természeti leírásokra összpontosít.

Távol a várostól, egy nyugodt réten élvezzi az érintetlen szépséget, és néha belefeledkezik a csodákba. A belső monológokkal tarkított **riport**, úgy érzem, nem megváltoztatni kívánja az embert, "pusztán" elgondolkodtatásra készíti.

A Debreceni Református Kollégium falának domborművéről készült fotó Kovács Barnabás munkája.

Az alsó képen Medgyessy Ferenc debreceni Móricz-szobra: Nagy Gábor felvétele